

ŞAKİR ALBALIYEV
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

Yazıçı-publisist, ədəbiyyatşünas Əlirza Xələflinin "Yazıcının vətən dağı" kitabının 2-ci cildi yazıçı Ulduz Qasımın yaradıcılığının çiçəklənən dövrü ilə bağlı düşüncələri əhatə edir. Belə ki, əgər 1-ci kitabda müəllif Ulduz xanımın yaradıcılığının ilkin mərhələsini - yəni kiçik həcmli əsərlərini, publisistikasını, hekayələrini və s. ədəbi təhlilə çəkmişdirsə, bu kitabda yazıcının irihəcmli nəsr əsərlərindən danışılır. Kitab filologiya elmləri doktoru, yazıçı Elçin Mehraliyevin "Ulduzun vətən dağı" adlı analitik məzmunlu ön sözü ilə açılır. Daha sonra Ə.Xələflin "Solmayan Nərgiz" in cazibəsində", "Xocalı şikəstəsi"nin yaralı səsi", "Qarabağda qiyamət" in sonu", "Ağ göyərçinlər" aydınlığa doğru" və "Qaçaq Aslan" - obrazın yaddaş gücü" adlı bölmələr altında yazıçı Ulduz Qasımın romanlarını ədəbi tənqid düşüncələr işığında təhlil süzgecindən keçirir. "Müəllifdən son təəssürat" olaraq "Vətən üçün yanan Ulduz" yazısı ilə kitabı yekunlaşdırır. Filologiya elmləri doktoru, professor Yədulla Ağazadənin "İşıq yaranan sızır" adlı yazısı kitabda son söz əvəzi kimi verilmişdir.

Kitabın redaktoru olan Elçin Mehraliyev ön sözdə Ulduz Qasımın ilk yazılarının Cəbrayıl da - rayon qəzetində işiq üzü gördüyünü qeyd edərək, göstərir ki, onun sözlə qırılmaz əlaqəsi dövrün ən nüfuzlu təhsil ocağında, universitetdə, ən nüfuzlu fakültədə, jurnalistika ixtisasına yiyələndiyi dövrdə də davam etmişdir. O zaman mən gənclər arasında çox populyar olan "Azərbaycan gəncləri" qəzetində işləyirdim. Fəal tələbələrle ciddi yaradıcılıq əlaqələrimiz vardı. Və mən o vaxt da Ulduzun istedadını təsdiq edən qeydlərimlə mətbuatda çıxış etmişdim".

Bu minvalla ön sözdə Ə.Xələflinin kitabına münasibətdə Ulduz Xanımın da yaradıcılıq yolundan söz açan Elçin müəllim vətəndən uzaqlarda yaşayan yazıcının əsərlərindəki Vətən sevgisinin sirrini belə səciyyələndirir: "Ulduzun romanları illər boyu yaddaşın mənəvi ağırları altında yaşamağın bəhrəsi olaraq ərşəyə gəlib".

Ə.Xələflin "Yazıcının vətən dağı" kitabının birincisində əsas etibarilə

XƏLƏFLİNİN ƏDƏBİ KƏŞFİ: VƏTƏN ULDUZU!

Ulduz Qasımın ilk yaradıcılıq məhsullarından söz aç-aça həm də paralel olaraq onun kimliyini - tərəcəyi-halının mühüm tərəflərini oxuculara təqdim eləyib. Bu mənada Ulduz xanım artıq bir yazar və şəxsiyyət olaraq kifayət qədər ədəbi-kütləvi ictimaiyyətə tanışdır. Məhz bu ümumi tanışlıq zəminindən sonra Əlirza müəllim ikinci kitabında yazıcının irihəcmli nəsr əsərlərindən söhbət açib, onun yaradıcılıq sirlərini şərh edir.

"Giriş əvəzi düşüncələr" adlı ilk yazısında o, müəlliflə əsər arasındakı ruhi-mənəvi bağlılığın səbəblərinə işiq tutur: "Bütün ruhu, varlığı, düşüncələri ilə yurda bağlı olan söz adamı dünyanın harasında olur-olsun, mənəvi həyatı ilə ömrünü elə yurdunda, vətəninə yaşayır. Yuxularında uşaqlıq çağlarını, çoxdan ayrılmış doğmalarını, uşaqlıq yoldaşlarını, bir sözlə, vaxt baxımından çox uzaqlarda qalmış həyatını uzun seriallar kimi təkrarlayır, təzədən yaşayır. Görünür, elə insanın yaddaşını qoruyan amillərdən biri də yuxu fenomenidir. Amma ikinci bir fenomen də var.

İnsanın həyat amalı, ümumiyyətlə, insanı ucalığa səsləyən missiya da söz adamını məcbur edir ki, düşüncələrində əks-səda verən duyğuları sözə gətirərkən daha çox yaddaşına güvənsin. Yaddaş isə bizə, xüsusilə ömrünün təfsir zamanını yaşayan, yəni yaşayının yuxarı mərtəbələrinə çatan insanlar üçün 40 yaşa qədər gördüklərini daha çox qoruyub saxlayır. Beləliklə, yazıçı Ulduz Qasımın yaradıcılığının əsasını təşkil edən mühitin - Qarabağın əsas obrazı çevrilməsinin səbəbi də aydın olur" (s.11).

Bu cümlələr əslində həm də Ə.Xələflinin kitabına qoyduğu adın mahiyyətinə güzgü tutur: "Yazıcının vətən dağı". Yəni necə ola bilər ki, vətəndən uzaqlarda yaşayan, amma əsərlərinin ruhunda - mayasında, cövhərində vətənkeşlik təəssübünü bu qədər incəliklə, qayğıkeşliklə çəke biləsən? Vətənin dağı - qüssəsini, qəmini, beləli taleyini bu qədər içdən doğmalılıqla yaşaya biləsən və bunu mənəvi olaraq həm də əsərlərinin ruhunda daşıya biləsən?.. Bu kimi məsələlərə yuxarıdakı cümlələri ilə bəri başdan, yəni əzəl başdan aydınlıq gətirir Ə.Xələflin. Kitabın adını başqa anlamda da anlamaq olar: "Yazıcının vətən dağı". Yəni yazıcının əsərləri vasitəsilə vətəninə ucaldığı dağ-qaya, başqa sözlə, dağ-qaya timsallı özəmət və əbədiyyət heykəli. Əlbəttə, kitabla belə bir ad verməsi həm də Ə.Xələflinin yazıçı Ulduz Qasımın ümumi yaradıcılığını xülasələşdirib, onu adlıq cümlə şəklində aforizm halında səciyyələndirməsi ilə də

bağlıdır. Yəni yazıcının əsərləri külliyyatını ümumiləşmiş ad altında belə ifadə edir.

M.Füzulinin "Bu nə sirdir kim, olur hər ləhzə yoxdan var söz" misrasındakı məntiqdən çıxış etsək, Ə.R.Xələfli yox yerdən də ortaya nəşə qiymətli bir yazı, kitab çıxara bilər. Amma mən Ulduz Qasımın "Maral" romanını tam arxayınlıqla və diqqətlə oxuyub bir daha əyani tanışlıq hesabına əmin oldum ki, Ulduz xanım həqiqətən də dəyərli qələm sahibidir. Onun əsərləri ədəbiyyatşünas üçün, tədqiqatçı üçün kifayət qədər dolğun, yetərli ədəbi xammal mənbəyidir. Belə bir fürsəti Ə.Xələfli çox doğru olaraq dəyərləndirməyi bacarmışdır. Yəni o, ikicildlik "Yazıcının vətən dağı" əsərini boş yerdən, havayı yerdən araya-ərşəyə gətirməmişdir. Bunun üçün müəllifin əlində kifayət qədər dəyərli sənət nümunələri vardır.

Ulduz Qasımın "Solmayan Nərgiz" romanından danışarkən türk nasiri İmdad Əfşarın, "Loqos" jurnalının baş redaktoru Rəhilə Gülgünün də bu haqdakı qeydlərini xatırladı. Bununla həm də Ulduz xanımın digər ölkələrdə də tanındığını, oxunduğunu diqqətə çatdırır və bunlara münasibət işığında yazır: "Hər bir əsər kütləvi oxucuya çatana qədər müəyyən yol keçir. Öz əlyazmasını oxumağa hövsələsi çatan müəllifin oxusundan keçir. Sonra redaktorun, əlbəttə, söze can yandıran redaktorun sınaqlarından ötməli olur. Əgər əsər bu mərhələdən də uğurla keçirsə, korrektorun hücumlarına məruz qalır. Beləliklə, sanki çətin dağ çığıri ilə zirvəyə qalxan səyyahın məruz qaldığı çətinliklərin hamısına tab gətirməli olur. Dizi qanayır, əli-üzü cızılır, amma inad yolçunu yoldan saxlayan maneələrin hamısına qalib gəlir.

Beləcə, əsər yüksək dəyərli etirafı müşayiət oluna-oluna baxtının qapısına çatır. Zənnimcə, "Solmayan Nərgiz" romanının geniş oxucu arenasına çıxması üçün hər cür üstünlük təşkilatları var. Hər halda ilkin müşahidəçilərin qeydləri də göstərir ki, Azərbaycan nəsrinin çox dəyərli nümunələrindən biri yaşarı əsər haqqını qazanıb. (s.24)

Ə.Xələfli "Solmayan Nərgiz" əsərini təhlil edib, sonda verdiyi aşağıdakı cümlələri ilə sanki Rəhilə Gülgünün "Xoşbəxt roman" kimi səciyyələndirməsinə də aydınlıq gətirir: "Ulduz Qasımın "Solmayan Nərgiz" romanı demək olar ki, nikbin notlarla bitir. Əsərin son səhifələri Lələtəpə döyüşünün ovqatı altında yazılıb. Əsərin çapı isə ikinci Qarabağ savaşının yaxınlaşan günlərinə təsadüf edir.

Zənnimcə, tarixi-siyasi və hərbi

hadisələrin corəyanı əsərin də son səhifələrinə kifayət qədər enerji ötürüb.

Əsərin 8-ci hissəsi və demək, həm də sonuncu hissəsi oxucuya dogma olan qəhrəmanların bütün prosesləri - daha doğrusu, ən gərgin hadisələri və həyat sınaqlarını məğrurluqla keçdikdən sonra yaşadığı günlərin xronikasını əhatə edir.

Əhməd artıq özünü kifayət qədər yeni həyata, yəni ailə həyatına hazır hesab edir. Nərgiz özü də ayrılıqda kifayət qədər sınaqlardan keçib və həyatının işığını yalnız Əhməddə görür.

Gənclərin yaşadıkları sınaqların özü də təkə fiziki bərkimə mərhələsi deyil, həm də mənəvi kamillik mərhələsindən keçdiklərinə əminlik yaradır.

Bu fəsildə bəzi obrazların etirafı, mənəvi borcları kimin kim olduğunu bir daha üzə çıxarır" (s.88).

Deməli, əsərin nikbin finalı, qəhrəmanların qələbəsi onu "xoşbəxt roman" kimi dəyərləndirməyə haqq verir. Bir də ki, romandakı surətlərin özünü də müəllif yaşanmış həyatdan götürüb. Bunu biz Ə.Xələflinin sonda verilən aşağıdakı cümlələrindən də yəqinləşdiririk: "Əsərdə, demək olar ki, arxa plandan keçərkən, ara-sıra görünürək, son məqamacan vətənsəvərlik hisslərini hiş edərək oxucu ilə vidalaşma anında görünən Rəcəb kişi hər birimizin doğmasına çevrilir.

Reallıqda Rəcəb kişi var. Mən onunla bir təsadüf notçasında tanış oldum. Elə həmin təsadüf məni Hikmətlə də görüşdüdü və yazıçıya elə buradaca təşəkkürümü bildirirəm ki, belə torpaq sevdalıları, belə xalq qəhrəmanlarını əsərinə öz adları ilə gətirib.

Onu da deyim ki, əsər boyu adı vətənpərvərlik obrazı kimi görünən Rəcəb kişi Kəlbəcərə kəşfiyyət məqsədi ilə dəfələrlə səyahət edən qəhrəman Həsənin böyük qardaşdır.

Hikmətin təvəzökarlığı, Rəcəbin emosionallığı... təbii keyfiyyətlər kimi onları oxucu yaddaşına yazır.

Biz qəhrəmanları çox vaxt kitablardan axtarıyıq, ancaq yan-yörməzə diqqətlə baxsaq onları elə yaxınlıqda da görə bilərik.

Ulduz Qasım "Solmayan Nərgiz" romanı ilə Qarabağ həyatının çox orijinal səhifələrini yaratdı.

İşğal təkə torpaqlarla bağlı deyil, həm də mənəviyyatlarla bağlıdır. Mənəviyyatın işğalı isə böyük faciədir. Ulduz Qasımın "Solmayan Nərgiz" romanı bir qərinənin bədii salnamesidir" (s.94).

(Davamı var)